

La sederia valenciana: Un auge sobretot agrícola

Vicent ORTUÑO
(València)

Les precondicions existents

Arran de l'expulsió dels moriscos (1609) i fins a principis del segle XVIII, el País Valencià viurà un segle de continuada crisi que el marcarà fortament en tot el procés posterior.

La societat valenciana del cinc-cents era una societat feudal que controlava el camp. El resultat de les Germanies (1519-1522) va contribuir a ruralitzar més la societat accentuant la seva estructura feudal.

L'expulsió dels moriscos va acabar d'arrodonir la refeudalització; el País Valencià va perdre un terç de la seva població, l'estructura de la propietat es va concentrar més encara a mans de la noblesa i els conreus fonamentals es van veure molt afectats, sobretot la canya de sucre, que de ser el principal producte de l'agricultura valenciana acabarà desapareixent, ajudat també per la degeneració de la varietat conreada i per la posterior competència del sucre americà i portuguès.

Al llarg del sis-cents hi hagué una sèrie de pestes i de collites dolentes que agreujaren, encara més, la situació. El camperolat tornà a aixecar-se el 1693, Segona Germania, però l'aristocràcia feudal tornà a sortir victoriosa, amb la consegüent repressió al camperolat.

Amb la fi de la guerra de Successió (1707) la propietat del camp i la situació social dels llauradors no sofriren modificacions.

Durant aquest període l'agricultura valenciana va experimentar una transformació considerable: la canya de sucre començà la davallada, el blat, la vinya i l'olivera es mantingueren i es produí un fort increment del conreu de l'arròs i de la morera.

El País Valencià començava, doncs, el segle XVIII en una situació molt dife-

rent a la de la majoria d'Europa, ja que en lloc d'anar assentant-se una classe burgesa, la propietat de la terra s'havia anat concentrant, la incipient indústria tèxtil era dominada pels gremis i la burgesia era poc influent i motivada, a més, per l'escala de valors de la noblesa dominant, la qual cosa feia que el capital anés destinat, en la seva major part, a la compra de terres i títols nobiliaris. Un altre aspecte a remarcar és el fet que una bona part dels senyorius valencians eren a mans de cases castelleses o valencianes residents fora del país, provocant-hi una descapitalització.

La «prosperitat» del segle XVIII

Al segle XVIII es realitzà al País Valencià un desenvolupament decisiu.

La població experimentà un augment considerable; malgrat existir opinions molt diverses⁽¹⁾, la més desfavorable accepta que la població s'havia duplicat en poc més de 70 anys. Aquest augment, molt difícil d'explicar pel simple creixement vegetatiu de la població, sembla fonamentar la hipòtesi de considerar que l'augment de la població valenciana durant el segle XVIII fou conseqüència d'una immigració massiva.

L'agricultura va experimentar un desenvolupament sense parer a l'increment de la producció agrícola com per l'augment de la superfície de terra treballada. A les terres de secà la superfície conreada augmentà de manera notòria, però l'ampliació de les terres regades va ésser el factor que més va contribuir a l'elevació del rendiment agrícola; l'arròs també experimentà un creixement espectacular en augmentar les superfícies conreades a conseqüència dels «aterraments» o dessecació de les terres pantanoses.

El comerç també va augmentar, sobretot a partir de la liberalització del comerç amb Amèrica (1778), malgrat concedir aquest privilegi únicament al port de la ciutat d'Alacant. El mercat intern era dèbil, però les exportacions al mercat europeu i, fonamentalment, americà eren importants, majorment pel que fa referència a les manufactures de la llana, els teixits de seda i la seda en brut. La producció de vins i aiguardent s'exportava preferentment a Europa.

La indústria tèxtil, de la seda i de la llana, va experimentar un auge notori en aquest segle; concretament la seda, fou el principal motor de l'economia valenciana fins la forta crisi del segle XIX. A més d'aquestes manufactures, l'espardenyeria, la ceràmica, el paper, etc. tingueren una força considerable durant tot aquest segle.

La indústria de la seda al segle XVIII. Assentament i màxim resplendor

La indústria sedera va ésser la més important de tot el segle XVIII, tant en nombre de fàbriques i d'obriers empleats com pel volum del seu producte.

Tot el procés productiu de la seda era típicament preindustrial i la manufacturació es realitzava amb una tecnologia primitiva, en bona part en règim de

«putting-out». Aquest sistema, que a la resta d'Europa fou la base d'una evolució que menà al desenvolupament d'un capitalisme industrial, al País Valencià va perviure molts anys sense donar lloc al procés esmentat, en bona mesura a conseqüència de la refeudalització soferta el segle anterior.

La primera part del procés seder, és a dir el filat i la torçada, es realitzava a domicili pels propis productors, amb la consegüent pèrdua de qualitat. La resta del procés es feia en fàbriques, la gran majoria a la ciutat de València; aquestes fàbriques podien ésser petits tallers d'explotació familiar amb pocs telers, fins a grans fàbriques amb nombrosos telers i personal assalariat.

El gremi exercia un control rigorós sobre la qualitat de la producció; però aquesta no era d'una excessiva qualitat, sobretot a causa de l'obtenció deficient del fil. Només hi hagué dues fàbriques amb una producció de qualitat remarcable, la fàbrica de Vinalessa i la dels «Cinco Gremios Mayores de Madrid».

La major part de la producció era controlada per comerciants, majorment estrangers, els quals tenien més interès d'aconseguir els guanys ràpids que els proporcionava l'exportació de seda bruta a França o Itàlia, que no pas d'intentar millorar la qualitat i quantitat de la producció tèxtil de la seda; és a dir no els interessava massa invertir en el procés industrial seder ja que els seus interessos eren uns altres.

La guerra de Successió i el seu resultat final incidiren en la sederia valenciana de diverses maneres, ja que, a més de representar un obstacle que frenà l'embranchada que ja s'havia iniciat, provocà un canvi total i bruscat en l'aspecte fiscal en suprimir els furs valencians i introduir el sistema tributari castellà. Aquest procés va fer vacil·lar la sederia valenciana durant uns anys. La victòria filipista no representà cap alteració substancial pel que fa al camp, car la noblesa continuà com a classe dominant, amb els drets senyorials intactes i el control de la terra a mans seves.

Però la guerra va representar un afrancesament dels costums; la imposició de la moda francesa fou total, aspecte que incidí en la producció sedera, en augmentar-ne la demanda, i una sèrie de privilegis als comerciants francesos.

La política econòmica mercantilista donà a la manufactura tèxtil sedera un paper important amb l'objectiu d'aconseguir uns ingressos que ajudessin a sanejar la monarquia. Amb aquesta òptica es dictaren un seguit de disposicions tendents a regular l'ús de la seda; així, l'any 1724 es prohibeixen els teixits de seda no fabricats a Espanya i exclouïa del seu ús a menestrals i artesans. Davant les protestes que originà aquesta llei se'n publicà una altra, el 1726, autoritzant sense excepció l'ús dels teixits de seda sempre que fossin fabricats a Espanya. Açò provocà un auge seder, al qual contribuï una epidèmia de pesta a Marsella que va provocar l'aturament de l'exportació de seda en brut valenciana a aquell port, produint una major existència de matèria primera a València, la qual cosa va fer augmentar notablement la instal·lació de telers.

Malgrat l'existència de la prohibició d'exportar seda en brut, al menys des de mitjan segle XVII, la major part de la producció s'exportava; aquests primers anys del segle XVIII havien vist augmentar el volum de seda exportada, i davant la protesta dels fabricants es tornà a prohibir l'exportació l'any 1737. A partir d'aquest moment comença una etapa plena de disposicions legals contradictòries referents a l'extracció de seda no elaborada, fruit d'una política econòmica sense coherència. En efecte, la prohibició d'exportació de 1737 ori-

ginà una protesta dels productors i el 1738 s'autoritza l'exportació amb el dret de tanteig als fabricants; el 1739 es torna a prohibir l'exportació. Totes aquestes vacil·lacions del poder polític no són sinó els reflexos d'una lluita que es lliurava des de feia molts anys entre productors i fabricants, l'origen de la qual es trobava en la situació feudal del camp valencià.

La seda tenia una doble consideració que provocà posicions irreconciliables; d'una banda se la considerava una collita fonamental d'una agricultura que era la base econòmica del país i, per tant, no es devia limitar la seva lliure exportació, ja que d'aquesta activitat depenien moltíssimes famílies camperoles; d'altra, la seda era la matèria primera necessària per abastir un sector manufacturer que era l'activitat principal de la ciutat de València. En conseqüència, els productors defensaven l'«agrarisme» i recordaven a la monarquia que prohibint l'exportació de la seda no elaborada l'hisenda veuria minvar els ingressos per impostos duaners i que hi havia un excedent de seda que calia exportar, excedent produït per una gran producció i per la debilitat econòmica dels fabricants que no podien invertir per tal d'incrementar la producció tèxtil. Per contra, els fabricants defensaven un mercantilisme proteccionista argumentant que no existien tals excedents, ans al contrari, per tant prohibint l'exportació se n'asseguraven el subministrament; però allò que realment cercaven els fabricants era controlar el preu de la seda, que s'encaria en haver-n'hi poca, ja que eren conscients que el consum intern de seda no augmentaria, car la cort, principal consumidora dels teixits de seda, era la primera a consumir teixits estrangers entrats fraudulentament.

A la dècada dels cinquanta s'estableix a València la casa-fàbrica dels «Cinco Gremios Mayores de Madrid», que gaudia de certs privilegis del govern, amb la intenció de millorar la qualitat de la producció tèxtil, per a la qual cosa el govern contractà una sèrie d'artesans lionesos qualificats. Aquest fet marcà l'inici d'una etapa d'expansió i dinamisme que viurà el seu moment de màxim esplendor a la dècada dels vuitanta. La liberalització del comerç amb Amèrica, l'any 1778, va fer créixer la indústria tèxtil de tal manera que es pot assegurar que la dècada dels 80 fou la més activa de tota la història de la sederia valenciana, per iniciar a partir dels 90 un lent i progressiu descens.

El conreu de la morera i la localització industrial al segle XVIII

Durant el segle XVIII l'agricultura del País Valencià va experimentar una gran transformació. L'ampliació de les terres de regadiu fou un dels factors que més hi contribuï; aquesta ampliació va ésser conseqüència de la realització d'una quantitat enorme d'obres petites més que no pas d'obres de gran envergadura, si bé l'últim quart de segle es realitzaren unes quantes obres de cert volum que feren augmentar considerablement la superfície regada.

A més del rec que aprofitava les aigües dels quatre rius més importants (Millars, Túria, Xúquer i Segura), que abastia les quatre hortes més grans del país (la Plana, l'Horta de València, la Ribera i l'Horta d'Oriola), també se n'aprofitaven d'altres rius de menor importància per regar superfícies més o menys

grans, construint nombrosos assuts, canals, sèquies i caves. A banda dels rius també s'extreia aigua dels ullals o les deus, superficials o subterrànies. A finals de segle es realitzaren les obres de major envergadura mitjançant la construcció de sèquies noves o prolongant les ja existents, com la Sèquia Nova de Castelló de la Plana (1789-1790), els recs de Benadressa, també a Castelló, prolongació de la Sèquia Real del Xúquer, d'Algemesí fins a Sollana i Silla (1771), el pantà de Moixent, l'assut del riu Serpis a Gandia, l'assut i canals del riu Vinalopó a Novelda (1774-1794), etc.

Pel que fa referència als conreus, la morera fou un dels més beneficiats de l'increment de la superfície regada. El seu increment va ésser espectacular i a les acaballes del segle s'hava convertit en la principal producció agrícola de tot el País Valencià. Gairebé es pot afirmar que, a finals del segle XVIII, no hi havia poble que no tingués un apartat dedicat a la producció de fulla de morera en el conjunt de la seva activitat econòmica; fins i tot en aquells pobles d'agricultura eminentment de secà, no hi mancava la petita producció de fulla de morera aprofitant el curs d'algun rierol o alguna zona humida. La major part de fulla de morera es consumia in situ, ja que els productors la utilitzaven per a l'alimentació dels cucs de seda que posseïen.

Al mapa 1 es representa la producció en lliures de capolls de seda a finals del s. XVIII⁽²⁾. A primer cop d'ull s'aprecia l'enorme difusió que tingué la morera i la sericicultura. Hom es pot adonar també de la gran dedicació de les terres de rec més tradicionals; així, l'Horta de València i les Riberes del Xúquer, que representaven el 44% del total de les terres regades, obtenien un 49% del total de lliures de seda produïdes. L'Horta de Gandia i la Plana de Castelló seguïen en importància. La resta, exceptuant l'Horta d'Oriola i algun petit sector, eren pobles on predominava l'agricultura de secà.

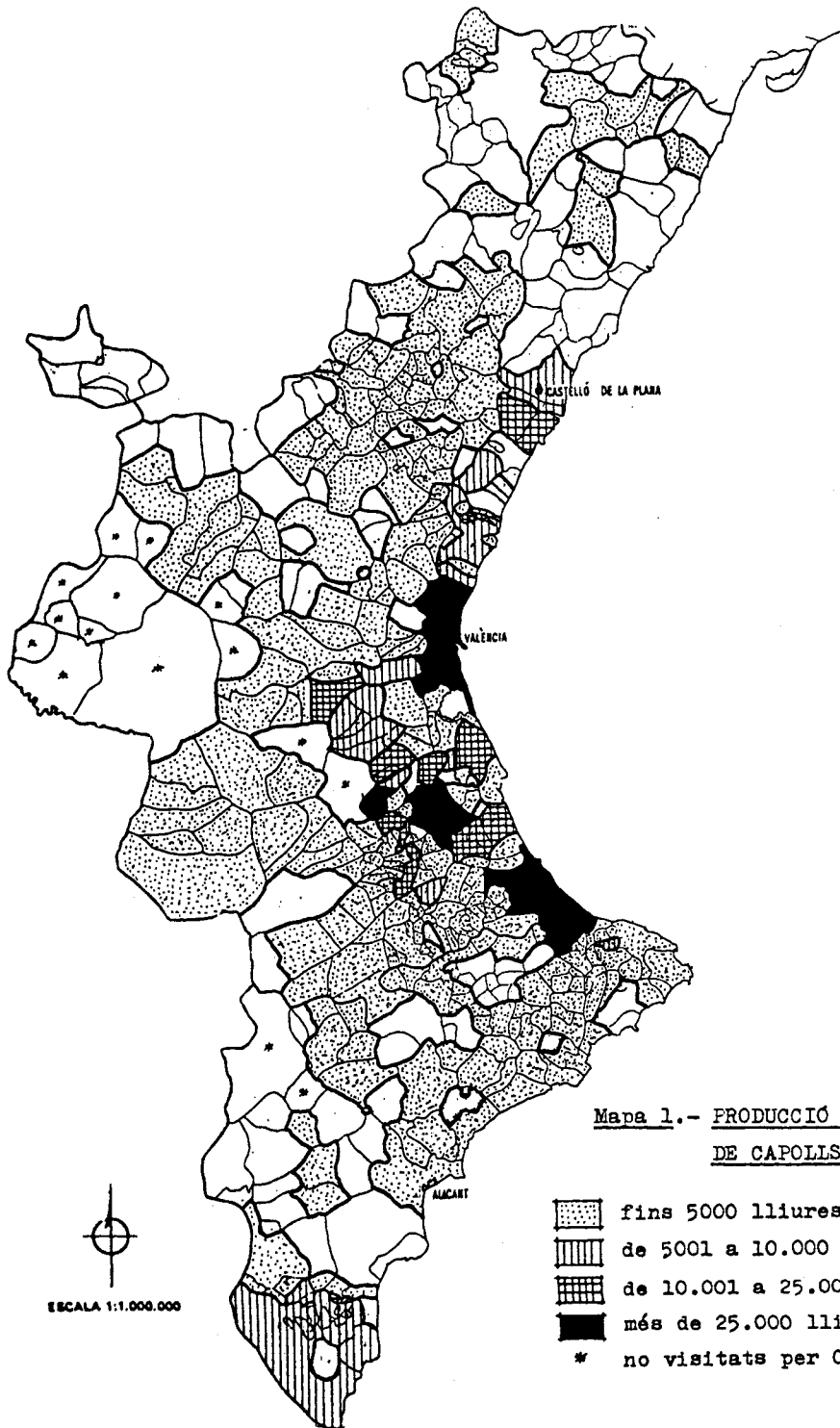
Als mapes 2 i 3, on es reflecteix la localització industrial⁽³⁾, s'observa la gran dispersió de la indústria tèxtil valenciana i l'existència d'unes àrees que gravitaven al voltant d'un nucli central:

- la zona nord amb centre a Morella, on predominava la llana
- una segona amb centre a València, fonamentada en la producció sedera i més cap a l'interior de llana
- la tercera girava al voltant d'Alcoi, centre principal de la indústria de la llana.

A banda quedaven alguns nuclis marginals que depenien d'alguns d'aquests centres per a la realització d'alguna fase del procés industrial. L'única excepció, sembla, fou Gandia que gaudí d'un cert nombre de telers i arribà a ésser la segona ciutat industrial sedera, després de València.

La situació del camperolat valencià i la implantació sedera

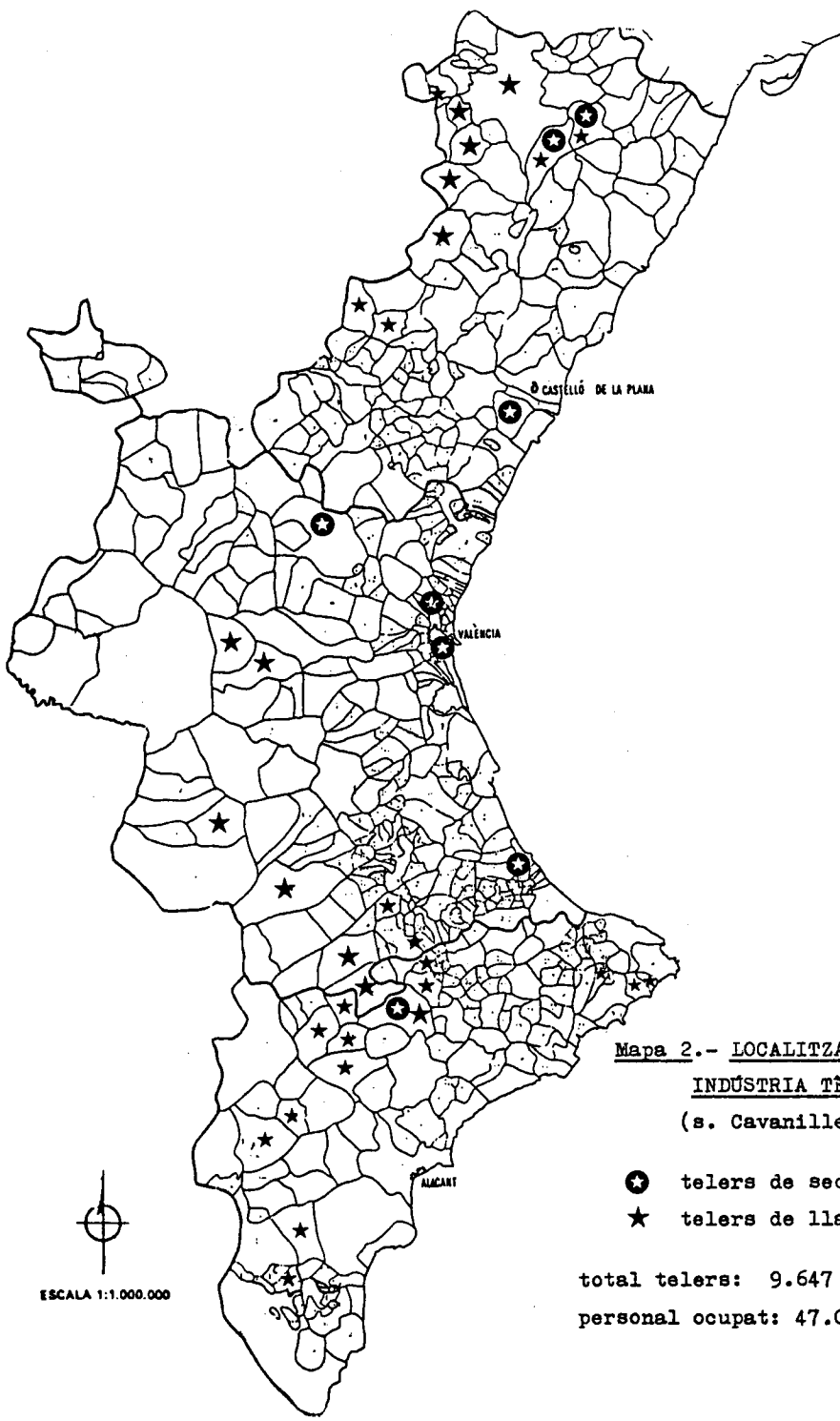
Mentre que al llarg del segle XVII la societat valenciana s'havia anat refeudalitzant, a Euskadi i a Catalunya, pel que feia a la monarquia espanyola, i a la major part d'Europa, s'havia seguit un procés contrari que anava posant les bases per a la posterior revolució industrial; el feudalisme havia anat perdent força, apareixia una burgesia cada cop més potent i el camp generava uns excedents que permetien una acumulació de capital que, anys a venir, resultaria decisiva.

Mapa 1.- PRODUCCIÓ DE LLIURES
DE CAPOLLS DE SEDA
(1784)

- fins 5000 lliures
- de 5001 a 10.000 lliures
- de 10.001 a 25.000 lliures
- més de 25.000 lliures
- * no visitats per Cavanilles

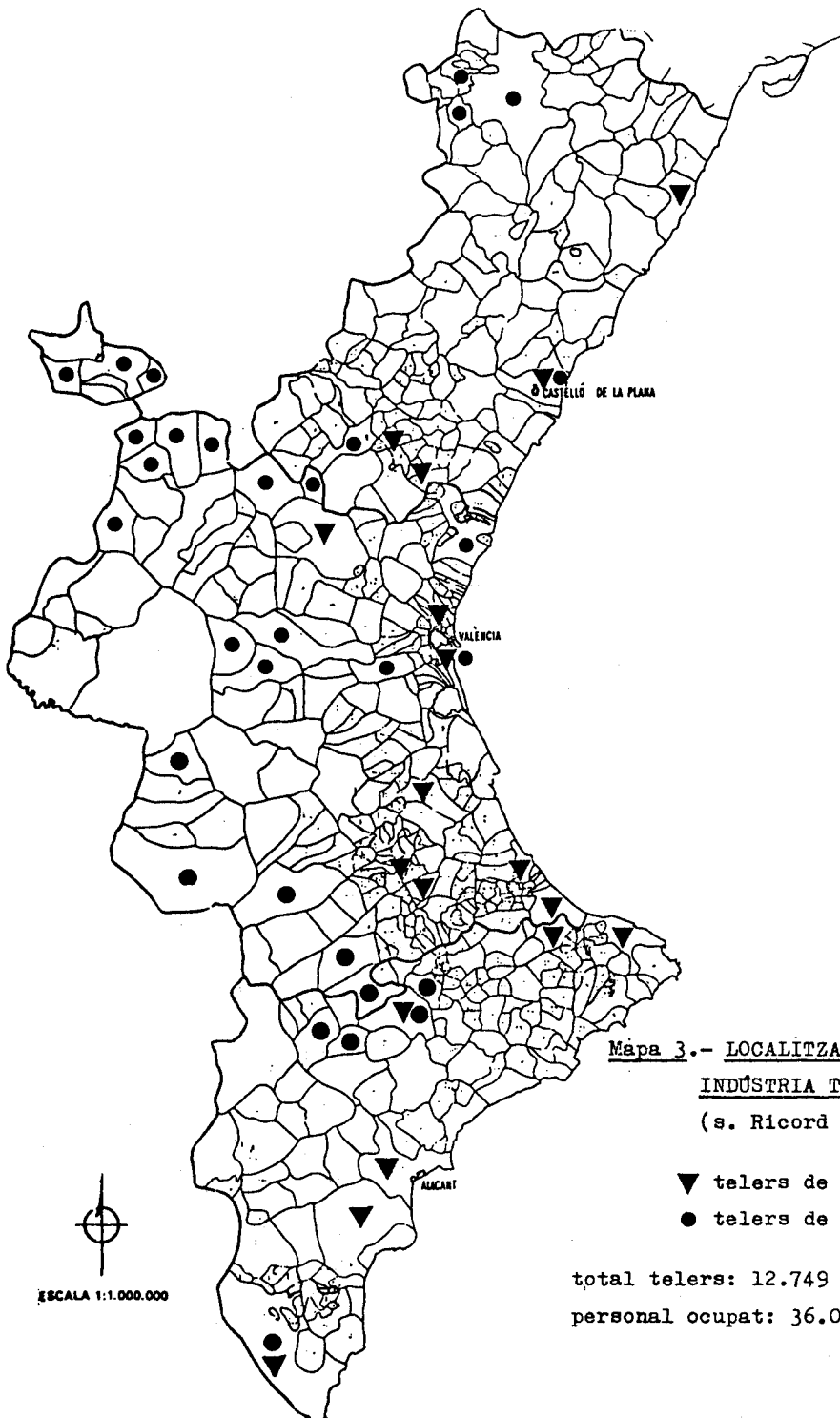
ESCALA 1:1.000.000

Mapa 2.- LOCALITZACIÓ DE LA
INDÚSTRIA TÈXTIL
 (s. Cavanilles - 1784)

- ★ telers de seda
- ★ telers de llana

total telers: 9.647
 personal ocupat: 47.048

Màpa 3.- LOCALITZACIÓ DE LA
INDÚSTRIA TÈXTIL
 (s. Ricord (1791))

- ▼ telers de seda
- telers de llana

total telers: 12.749
 personal ocupat: 36.054

El camp valencià, per contra, mantenia una estructura feudal on la burgesia tenia poc pes i el camperol restava lligat de peus i mans per uns contractes d'arrendament molt alts. És en aquesta situació que es produeix l'auge seder, però entès com a producció agrícola.

La condició social en què es trobava el pagès tingué molta incidència en la gran implantació sedera; aquest necessitava una collita fàcilment i ràpidament comercialitzable que li permetés de garantir el pagament de l'arrendament, els impostos i les despeses d'explotació. Malgrat les prohibicions d'exportar seda en brut, els comerciants aconseguiren sempre que s'exportés la major part de la producció, i la urgència dels productes en facilitava la compra.

La facilitat de venda de la seda en brut a través dels comerciants, donà molt de valor a la fulla de morera, tant que molts senyors imposaren als camperols el seu conreu en aquells casos que el sistema tributari preferit pel noble fou la partició de béns. La producció més elevada es donava a les àrees amb major i més variada dedicació agrícola i el conreu de la morera es compaginava amb d'altres; la necessitat d'atendre altres cultius propiciava la venda ràpida de la seda en brut.

La conjunció d'interessos de productors i comerciants va provocar una lluita contra el temps per veure qui disposava de la primera seda, perquè ambdós procuraven fer l'operació al més aviat possible, ja que si el productor necessitava diners per pagar l'arrendament, el comerciant procurava obtenir la seda més primerenca del mercat per tal d'assegurar-ne uns millors preus de venda. L'interès dels comerciants fou la causa per la qual el productor procurava vendre al més aviat possible buscant els millors preus d'inici de temporada. Aquesta urgència ocasionava una filatura amb presses i, en conseqüència, deficient, la qual cosa incidia negativament en la qualitat final del teixit de seda.

Açò ajuda a entendre la preferència que tenien els productors a fer les transaccions amb els comerciants i no amb els fabricants.

El segle XIX: la fi de la sederia

L'última dècada del segle XVIII i els primers anys del segle XIX són uns anys decisius que fan trontollar el dèbil entramat sobre el qual es recolzava tota la indústria sedera. La culminació d'aquest període serà la «pebrina», epidèmia que acabarà de donar el cop de gràcia a la sederia i aconseguirà la seva total desaparició.

Des de finals del XVIII i fins el 1814 Espanya mantingué una guerra contra la França republicana; acabada la guerra el conflicte bèl·lic continuà a l'interior entre absolutistes i liberals, per acabar enllaçant amb la crisi de les colònies americanes, fins a la pèrdua total d'aquestes.

A més de les dificultats que ocasionaren la guerra contra França i el posterior conflicte intern, la pèrdua de les colònies americanes representà l'inici d'un final ja pròxim. Cal no oblidar que els teixits de seda tenien garantit el mercat americà, que era el consumidor principal de seda valenciana, mentre les sedes estrangeres, de major qualitat que les valencianes, entraven il·legalment per al consum de la pròpia cort, cosa que augmentava encara més la crisi del sector tèxtil seder.

Amb l'impacte de la revolució industrial un sector de la sederia optà per una estructura industrial potent i la millora de la qualitat del producte final per fer competitiva la seda valenciana; quan semblava apuntar-se un índex de progrés tingué lloc l'epidèmia de «pebrina», que s'inicià el 1854 i assolí la màxima virulència el 1865, quan acabaria amb la seda valenciana.

Paral·lelament els productors, a mesura que anaren apareixent conreus més competitius i remuneradors que la morera —cas de la vinya, l'arròs i la taronja—, no dubtaren a tallar les moreres i replantar els horts, i així anava desapareixent la possibilitat d'obtenir seda que abastés una indústria tèxtil renovada.

Conclusions

En general, la majoria d'estudis sobre la crisi de la sederia valenciana s'han fet de manera parcial, ja que s'ha analitzat únicament sota l'òptica industrial, i han donat les culpes a la descapitalització empresarial i al desfasament de les tècniques industrials emprades, principalment; altres estudis més tradicionals fan recaure tot el pes de la decadència sobre l'epidèmia de la pebrina.

Si bé tots aquests motius són certs, la realitat és que ho són només parcialment, i que la sederia tenia des dels seus inicis els peus de fang a conseqüència de la realitat social imperant al País Valencià des de principis del segle XVII.

L'objectiu primordial de la sederia valenciana fou la seva obtenció més que la industrialització. La indústria tèxtil sedera a València va lligada a l'aprofitament de la producció de la seda i no a l'inrevés.

La seva obtenció tenia relació amb la facilitat d'exportació per satisfer demandes externes. Aquest fet fou sempre l'origen dels interessos enfrontats entre productors i fabricants.

La situació social dels productors, la qual cosa vol dir fer referència a una bona part dels camperols, i l'actitud de la noblesa, més pendent del prestigi social i mirant més cap a la cort que cap a València, foren dos dels factors que, potser, més incidiren en la trajectòria seguida per la seda valenciana.

És per tot açò que el procés seguit per la sederia valenciana caldria entendre'l més com un fenomen agrícola que no pas industrial.

- (1) Melià (vegeu bibl.) dona per a 1718, 255.080 h. i per a 1787, 783.084, passant d'un índex 100 a 307; Ardit (a Rev. burguesa... vegeu bibl.) també dona un creixement semblant per al període 1713-1787, de l'índex 100 al 301; el mateix Ardit, anys més tard i després d'un nou estudi (Rev. liberal... vegeu bibl.) assenyala com a més verossimil el pas d'un índex 100 al 191,5 per al període 1713-1787 (402.540 i 770.964 h. respectivament).
- (2) Aquest mapa s'ha fet a partir d'una recopilació de les dades que aporta l'obra d'A.J. Cavanilles feta per Melià (vegeu bibl.). Ací cal fer dues apreciacions: a) les dades de Cavanilles cal prendre-les amb certa precaució, ja que dona una producció d'1.500.000 lliures de seda per al total del País Valencià, mentre la suma de la producció de cadascun dels pobles que ell menciona com a productors només arriba a 825.000 lliures; b) amb la classificació de Melià cal anar també amb cura, perquè ha utilitzat la conversió de 7 arroves de fulla per a obtenir una lliura de capolls en aquells pobles on Cavanilles dona la producció en arroves de fulla en lloc de donar-hi les lliures de capolls, però el mateix Cavanilles assenyala que aquesta conversió variava molt d'un poble a l'altre.
- (3) Pel que fa a la localització industrial s'ha de dir el mateix que per al mapa anterior. Les dades existents són escasses i no gaire fiables; pel que fa a la localització existeixen diferències considerables en tan sols 7 anys que separen les dues informacions, i pel que fa al nombre de telers i treballadors ocupats les diferències són considerables. Per tant els mapes són simplement orientatius de la distribució i difusió que tingué la seda al País Valencià al segle XVIII.

Bibliografia

- ARACIL, Rafael; GARCIA BONAFE, M.: «La no industrialización valenciana: algunos problemas» a ARACIL, Rafael i alt.: *La industrialización valenciana: historias y problemas*, València, Ed. Almudin, 1978, pàg. 5-22.
- ARDIT, Manuel: «Revolución burguesa y revuelta campesina (1789-1840) a AA.VV.: *Siete temas sobre historia contemporanea del País Valenciano*, València, Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad de València, 1974, pàg. 95-111.
- ARDIT LUCAS, Manuel: *Revolución liberal y revuelta campesina*, Barcelona, Ariel, 1977.
- CAVANILLES, A.J.: *Observaciones sobre la historia natural, geografía, agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia*, València, Artes Gráficas Soler, 1979, 2 vols., edició facsímil.
- GIL OLCINA, Antonio: *La extinción de la propiedad señorial en territorio valenciano*, Estudios Geográficos, n° 154, 1979, febrero, pàg. 51-74.
- GIRALT I RAVENTÓS, Emili: *Dos estudios sobre el País Valenciano*, València, Ed. Almudin, 1978.
- LLUCH, Ernest: *La via valenciana*, València, 3i4, 1976.
- LÓPEZ GÓMEZ, A.: *La evolución agraria de la Plana de Castellón*, Estudios Geográficos, n° 67-68, 1957, maig-agost, pàg. 309-360.
- MARTINEZ SANTOS, Vicente: *Una nota sobre la crisis de la sericicultura en Valencia*, València, Rev. d'Estudis d'Història Moderna, n° 4, pàg. 241-253.
- MELIÀ TENA, Casimir: *L'Economia del Regne de València segons Cavanilles*, València, Ed. L'Estel, 1978.
- REGLÀ, Joan: *Aproximació a la història del País Valencià*, València, 3i4, 1975, 3ª edició.
- REGLÀ, Joan: *Estudios sobre los moriscos*, Barcelona, Ariel, 1974, 3ª edició.
- RICORD, Tomàs: *Notícia de las varias y diferentes producciones del Reyno de Valencia, como también de sus fábricas y artefactos según el estado que tenían en el año 1791*, València, Imprenta de Benito Monfort, 1793.
- SANTOS ISERN, Vicente M.: *Cara y cruz de la sedería valenciana*, València, Institució Alfons El Magnànim, 1981.

The silk Industry of Valencia: Chiefly an Agricultural Increase

In the 18th century, Valencia, whose main social features rested on a rich and noble class of rural landlord and on a powerless bourgeoisie, underwent an important increase both of irrigated lands and agricultural production. After trade with America was liberalized, trading activities increased as well: economy depended on exports more than on a home market, which was quite weak and little exigent.

There was a remarkable growth of textile industry, silk and woolen ones. Silk was the impeller of Valencian industry until the 19th cent. crisis.

The silk production process was a pre-industrial one; spinning and twisting manufacturing were realized with a primitive technology by thier very producers in their own houses.

Most part of production was under foreign traders control, who wanted the quick incomes given by silk exports to France and Italy.

Silk was considered under two points of view: as a main crop of agricultural labour, main economic basis of the country, and as a raw material of a manufacturing sector, the chief activity of the city of Valencia. Most of irrigation works were carried on to fix the supply of mulberry-tree, which can be found in every village.

A textile industrial map of Valencia at the end of 18th century show three areas:

- Northern area, a region of hills and ports, with Morella as a main centre, where wool is the prevailing production, as well as it is in the central back-country.
- Central area, silk producers, and Valencia as a main centre.
- South area, a woolen centre around the town of Alcoi.

The pre-industrial process ended in the beginning of the 19th century due to the *pebrina* epidemic (a contagious and deathful illness that attacks the silky worms produced by the spores *Nosema bombycis*) and also to the war with France and inner fights.

Finally, the mulberry production nearly disappeared when new and more competitive and rewardable cultivations appeared, such as vineyard, rice and oranges.

Valencian silks, thus, may be seen as an agricultural phenomena better than an industrial one.

La soierie valencienne: un essor surtout agricole

Dans le XVIIIème siècle, Valence, dont les principaux traits sociaux étaient une pauvre bourgeoisie et une riche noblesse de propriétaires ruraux, subit une importante croissance dans les terres irriguées et dans la production agricole. Quand le commerce avec l'Amérique fut libre, les activités commerciales grandirent: l'économie dépendait de plus en plus de l'exportation que du marché intérieure.

Il y avait aussi une remarquable croissance de l'industrie valencienne jusqu'à la crise du XIXème siècle. La production de la soie était un processus pré-industriel: la filature et le tordage étaient réalisés avec une technologie primitive chez les mêmes manufacturiers.

La plupart de la production était sous le contrôle des commerçants étrangers, qui convoitaient des revenus rapides produits par l'exportation vers la France et l'Italie.

La soie était considérée d'après deux points de vue: comme la récolte la plus importante de la production agricole, base économique principale, et comme une matière première du secteur manufacturier, la plus importante activité de la ville de Valence. La plupart des ouvrages d'irrigation ont été exécutés pour assurer la provision de la mûrier, qu'on pouvait trouver dans toutes les villes.

Une carte de l'industrie textile valencienne à la fin du XVIIIème siècle nous montre trois aires:

- Aire du Nord, la région des collines et des ports d'où Morella est le centre principal, où la laine est la production prédominante, comme elle l'est aussi dans l'intérieure du pays.
- Aire Centrale, production de la soie; Valence, son centre principal.
- Aire du Sud, centre lainier autour de la ville d'Alcoi.

Les processus pré-industriel finit au début du XIXème siècle à cause de l'épidémie de la pebrine (une maladie contagieuse qui attaque la ver de la soie, produit par le spore *Nosema Bombycis*) et à cause aussi de la guerre avec la France et d'autres luttes intérieures.

Finalement, la production de mûrier a presque disparu quand de plus compétitives cultures ont apparu, comme celles des vignes et des oranges.

La soierie valencienne doit être considérée comme un phénomène agricole plutôt qu'industriel.